

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شاخص‌های قرآنی دولت اسلامی
مبتنی بر منظومه فکری

امام خامنه‌ای (مدظله العالی)

.....

مؤلفان

دکتر مهدی مقدّسی

استادیار دانشگاه جامع امام حسین (ع)

فاطمه میرزائی

انتشارات چتر دانش

سرشناسه	: مقدسی، مهدی، ۱۳۶۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: شاخص‌های قرآنی دولت اسلامی مبتنی بر منظومه فکری امام خامنه‌ای (مدظله العالی) / مولفان مهدی مقدسی، فاطمه میرزایی.
مشخصات نشر	: تهران: چتر دانش، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۱ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۴۹۳-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۸۲-۱۸۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: خامنه‌ای، علی، رهبر جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۱۸ - -- دیدگاه درباره اسلام و دولت
موضوع	: Views -- 1939 'Ali Leader of IRI 'Khamene'i on Islam and state
موضوع	: اسلام و دولت -- جنبه های قرآنی
موضوع	: Islam and state -- Qur'anic teaching
شناسه افزوده	: میرزایی، فاطمه، ۱۳۷۲-
رده بندی کنگره	: BP۱۰۴
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۵۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۶۲۹۳۶۱
وضعیت رکورد	: فیپا

نام کتاب	: شاخص‌های قرآنی دولت اسلامی مبتنی بر منظومه فکری امام خامنه‌ای (مدظله العالی)
ناشر	: چتر دانش
مؤلفان	: مهدی مقدسی - فاطمه میرزایی
نوبت و سال چاپ	: اول - ۱۴۰۰
شمارگان	: ۱۰۰۰
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۴۹۳-۷
قیمت	: ۱۰۰۰۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خ منبری جاوید (اردیبهشت شمالی)، پلاک ۸۸
تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳

پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com

کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

سخن ناشر

رشته‌ی حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله‌ی یکی از پرطرفدارترین رشته‌های دانشگاهی کشور، تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به‌خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه‌ی خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند.

منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آن‌ها قرار دارد، در واقع، مجموعه‌ی کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان‌که باید تغییر نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده‌اند.

این، درحالی است که نیاز مبرم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. به‌این‌ترتیب، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته‌ی حقوق و نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد؛ کتاب‌هایی که روزآمدی محتوای آنها از یک سو و تناسب آنها با نیاز دانش‌پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد.

مؤسسه‌ی آموزش عالی آزاد چتردانش، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های مؤثری در همراهی با دانشجویان رشته‌ی حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثاری همت‌گمارد که مهم‌ترین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است با ارائه‌ی خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه‌ی علمی بیش از پیش به منصه‌ی ظهور برساند.

فرزاد دانشور

مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

فهرست

فصل اول: کلیات ۱۵

- ۱-۱ بیان مسئله ۱۷
- ۱-۲ ضرورت تحقیق: ۱۸
- ۱-۳ پرسش‌های تحقیق: ۱۸
- ۱-۴ فرضیه‌های تحقیق: ۱۸
- ۱-۵ اهداف پژوهش: ۱۹
- ۱-۶ پیشینه تحقیق: ۲۰
- ۱-۷ روش تحقیق و گردآوری: ۲۱
- ۱-۸ مبانی روش تحلیل مضمون ۲۲
- ۱-۹ انواع تحلیل مضمون ۲۳
- ۱-۱۰ هدف روش تحلیل مضمون ۲۵
- ۱-۱۱ ویژگی‌های روش تحلیل مضمون ۲۵
- ۱-۱۲ تهیه گزارش ۲۶
- ۱-۱۳ مزایا و معایب روش تحلیل مضمون ۲۸
- ۱-۱۴ دامنه تحقیق: ۲۸

فصل دوم: مبانی نظری و مفهوم شناسی ۳۱

- مفاهیم بنیادین تحقیق: ۳۳
- ۱-۲ مفهوم‌شناسی: ۳۳
- ۲-۱-۱ انقلاب اسلامی: ۳۳
- ۲-۱-۲ دولت اسلامی: ۳۳
- ۲-۱-۲-۱ دولت در اصطلاح: ۳۴
- ۲-۱-۳ بسامد قرآنی دولت: ۳۷
- ۲-۱-۳-۱ مؤلفه «حکم» در مفهوم «دولت»: ۳۷
- ۲-۱-۳-۱-۱ امر: ۳۹
- ۲-۱-۳-۱-۲ ولی: ۳۹
- ۲-۱-۳-۲ طاعت: ۴۰

- ۴۰ ..... ۲-۱-۳-۳ عبودیت:
- ۴۱ ..... ۲-۱-۳-۴ اطاعت:
- ۴۲ ..... ۲-۱-۴ تعریف دولت اسلامی از منظر امام خامنه‌ای:
- ۴۳ ..... ۲-۱-۴-۱ انواع و اقسام دولت:
- ۴۳ ..... ۲-۱-۴-۱-۱ دولت دینی:
- ۴۴ ..... ۲-۱-۴-۱-۲ دولت غیردینی:
- ۴۴ ..... ۲-۱-۴-۱-۳ دولت استعلایی:
- ۴۴ ..... ۲-۱-۴-۱-۴ دولت استبدادی:
- ۴۵ ..... ۲-۱-۴-۱-۴-۱ دیکتاتور مصلح:
- ۴۵ ..... ۲-۱-۴-۱-۵ دولت کلیسایی:
- ۴۶ ..... ۲-۱-۴-۱-۶ دولت مشروطه:
- ۴۶ ..... ۲-۱-۴-۱-۶-۱ سلطنتی محدود:
- ۴۶ ..... ۲-۱-۴-۱-۷ دولت دمکراتیک:
- ۴۷ ..... ۲-۱-۴-۱-۸ دولت مشروطه دینی:
- ۴۸ ..... ۲-۱-۵ نظریه‌های دولت:
- ۴۸ ..... ۲-۱-۵-۱ نظریه دولت مطلقه:
- ۴۹ ..... ۲-۱-۵-۲ نظریه دولت مشروطه:
- ۴۹ ..... ۲-۱-۵-۳ نظریه اخلاقی دولت:
- ۵۰ ..... ۲-۱-۵-۴ نظریه طبقاتی دولت:
- ۵۰ ..... ۲-۱-۵-۵ نظریه کثرت‌گرایان درباره دولت:
- ۵۱ ..... ۲-۱-۵-۶ نظریه‌های دولت در نظام سیاسی تشیع:
- ۵۱ ..... ۲-۱-۵-۷ نظریه امامت:
- ۵۲ ..... ۲-۱-۵-۸ نظریه دولت در عصر غیبت معصوم (ع):
- ۵۳ ..... ۲-۱-۵-۸-۱ نظریه انتخاب:
- ۵۴ ..... ۲-۱-۵-۸-۲ نظریه انتصاب:
- ۵۵ ..... ۲-۱-۶ دولت نبوی و دولت علوی الگوی حکمرانی در نظام سیاسی شیعه:
- ۵۶ ..... ۲-۱-۷ اهداف دولت اسلامی:

- ۵۶..... ۲-۱-۸ وظایف و کارکرد دولت:
- ۵۷..... ۲-۱-۸-۱ وظایف دولت:
- ۵۷..... ۲-۱-۸-۱-۱ ایجاد همبستگی:
- ۵۷..... ۲-۱-۸-۱-۲ حل کشمکش‌ها و منازعات:
- ۵۷..... ۲-۱-۸-۱-۳ دستیابی به اهداف کلی حکومت:
- ۵۷..... ۲-۱-۸-۱-۴ تطبیق با شرایط جدید:
- ۵۸..... ۲-۱-۸-۱-۵ برقراری امنیت:
- ۵۸..... ۲-۱-۸-۱-۵-۱ امنیت داخلی:
- ۵۸..... ۲-۱-۸-۱-۵-۲ امنیت خارجی:
- ۵۹..... ۲-۱-۸-۱-۶ برقراری عدالت اجتماعی:
- ۵۹..... ۲-۱-۸-۱-۶-۱ وجود امام عادل:
- ۵۹..... ۲-۱-۸-۱-۶-۲ مقررات عادلانه:
- ۶۰..... ۲-۱-۸-۱-۶-۳ جامعه عدالت‌پذیر:
- ۶۰..... ۲-۱-۸-۱-۷ تأمین رفاه و نیازهای اجتماعی:
- ۶۱..... ۲-۱-۸-۲ وظایف دولت اسلامی از منظر مقام معظم رهبری:
- ۶۱..... ۲-۱-۸-۲-۱ وظایف تربیتی:
- ۶۲..... ۲-۱-۸-۲-۲ وظایف اقتصادی:
- ۶۳..... ۲-۱-۸-۲-۳ وظایف فرهنگی:
- ۶۴..... ۲-۱-۸-۲-۴ وظایف سیاسی:
- ۶۵..... ۲-۱-۸-۲-۵ وظایف امنیتی:
- ۶۵..... ۲-۱-۹ مبانی نظری دولت اسلامی مبتنی بر آراء مقام معظم رهبری:
- ۶۶..... ۲-۱-۹-۱ بنیان‌های تفکر سیاسی مقام معظم رهبری:
- ۶۶..... ۲-۱-۹-۱-۱ هستی‌شناسی:
- ۶۷..... ۲-۱-۹-۱-۲ معرفت‌شناسی:
- ۶۸..... ۲-۱-۹-۱-۳ انسان‌شناسی:
- ۶۸..... ۲-۱-۹-۱-۴ غایت‌شناسی:
- ۷۱..... ۲-۱-۱۰ ضرورت تشکیل دولت اسلامی:

- ۷۱-۱-۱-۲ ضرورت حیات اجتماعی:..... ۷۱
- ۷۱-۱-۱-۲ لزوم تحقق حیات طیبه اسلامی:..... ۷۱
- ۷۲-۱-۱-۳ نسبت جمهوری اسلامی با حکومت علوی:..... ۷۲
- ۷۲-۱-۱-۴ لزوم الگو بودن نظام جمهوری اسلامی:..... ۷۲
- ۷۳-۱-۱-۵ اسلامی بودن کارگزاران در بعد اخلاق و رفتار:..... ۷۳
- ۷۳-۱-۱-۶ کارآمدی مطلوب نظام جمهوری اسلامی:..... ۷۳

فصل سوم: شاخص های دولت اسلامی..... ۷۵

- ۷۷- شاخص های دولت اسلامی از رهیافت نظامات محور:..... ۷۷
- ۳-۱-۱ مضمین پایه و سازمان دهنده در خصوص شاخص های دولت اسلامی از رهیافت نظامات محور..... ۸۱
- ۳-۱-۱-۱ حقوقی..... ۸۳
- ۳-۱-۱-۱-۱ قانون گرایی:..... ۸۳
- ۳-۱-۱-۲ لازمه نظام قانونگذاری اسلامی:..... ۸۳
- ۳-۱-۱-۳ نظام اداری تراز اهداف اسلامی:..... ۸۵
- ۳-۱-۲ بنیادی..... ۸۶
- ۳-۱-۲-۱ عدالت:..... ۸۶
- ۳-۱-۲-۱-۱ عدالت در لغت و اصطلاح:..... ۸۶
- ۳-۱-۲-۱-۲ عدالت هدف تمام انبیاء:..... ۸۷
- ۳-۱-۲-۱-۲-۱ انواع عدالت:..... ۹۱
- ۳-۱-۲-۱-۲-۱-۱ عدالت سیاسی:..... ۹۱
- ۳-۱-۲-۱-۲-۱-۲ عدالت اقتصادی:..... ۹۲
- ۳-۱-۲-۱-۲-۱-۳ عدالت اجتماعی:..... ۹۴
- ۳-۱-۲-۲ حکمت و خردگرایی:..... ۹۵
- ۳-۱-۲-۳ تکیه بر ظرفیت درونزای کشور:..... ۹۵
- ۳-۱-۲-۴ نظارت اجتماعی:..... ۹۵
- ۳-۱-۲-۵ استقرار امنیت:..... ۹۶
- ۳-۱-۳ اقتصادی..... ۹۷

- ۳-۱-۳-۱ سلامت اقتصادی- مبارزه با فقر و فساد:..... ۹۷
- ۳-۱-۴ سیاسی..... ۹۸
- ۳-۱-۴-۱ ساخت دولت اسلامی:..... ۹۸
- ۳-۱-۴-۲ نهادها در دولت اسلامی:..... ۹۹
- ۳-۱-۴-۳ نقش مردم در دولت اسلامی:..... ۹۹
- ۳-۱-۵ علمی..... ۱۰۱
- ۳-۱-۵-۱ تولید علم:..... ۱۰۱
- ۳-۱-۵-۱-۱ نقش دانشگاه‌ها:..... ۱۰۲
- ۳-۲ مضامین پایه و سازمان‌دهنده در خصوص شاخص‌های دولت اسلامی از رهیافت کارگزار محور..... ۱۰۶
- ۳-۲-۱ مبتنی بر بینش کارگزاران اسلامی:..... ۱۰۶
- ۳-۲-۱-۱ پابندی به مبانی و ارزش‌های اساسی انقلاب:..... ۱۰۹
- ۳-۲-۱-۲ اعتقاد به امامت و رهبری الهی:..... ۱۱۰
- ۳-۲-۲ مبتنی بر اخلاق کارگزاران اسلامی:..... ۱۱۲
- ۳-۲-۲-۱ خدمت به خلق:..... ۱۱۴
- ۳-۲-۲-۲ اصل رفتار کریمانه:..... ۱۱۵
- ۳-۲-۲-۳ پرهیز از تکبر:..... ۱۱۶
- ۳-۲-۲-۴ اخلاص:..... ۱۲۰
- ۳-۲-۲-۵ توکل:..... ۱۲۲
- ۳-۲-۲-۶ حسن خلق و خوی پسندیده:..... ۱۲۲
- ۳-۲-۲-۷ اصلاح و خودسازی دولتمردان:..... ۱۲۲
- ۳-۲-۳ مبتنی بر رفتار کارگزاران اسلامی:..... ۱۲۴
- ۳-۲-۳-۱ انتقادپذیری:..... ۱۲۸
- ۳-۲-۳-۳ داشتن تقوایی سیاسی:..... ۱۳۰
- ۳-۲-۳-۴ نوآوری در کارها:..... ۱۳۱
- ۳-۲-۳-۵ تطبیق رفتارهای مسئولان با معیارهای اسلامی:..... ۱۳۲
- ۳-۲-۳-۶ شایسته‌سالاری و انتخاب اصلح:..... ۱۳۲

- ۳-۲-۳-۷-۳-۲-۳-۶.....:امین بودن و امانت داری:.....۱۳۶
- ۳-۲-۳-۸-۳-۲-۳-۸.....:قدرت پیشبینی صحیح و عمل به تکلیف:.....۱۳۸
- ۳-۲-۳-۹-۲-۲-۳-۹.....:امر به معروف و نهی از منکر در محیط کار:.....۱۳۸
- ۳-۲-۳-۱۰-۳-۲-۳-۱۰.....:برنامه‌ریزی و مدیریت زمان:.....۱۴۱
- ۳-۲-۳-۱۱-۳-۲-۳-۱۱.....:حفظ استقلال کشور و پرهیز از تقلید:.....۱۴۲
- ۳-۲-۳-۱۲-۳-۲-۳-۱۲.....:مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی:.....۱۴۲
- ۳-۲-۳-۱۳-۳-۲-۳-۱۳.....:وجدان کار و تلاش و همت مضاعف:.....۱۴۳
- ۳-۲-۳-۱۴-۳-۲-۳-۱۴.....:اعتماد به مردم:.....۱۴۴
- ۳-۲-۳-۱۵-۳-۲-۳-۱۵.....:دشمن شناسی:.....۱۴۴
- ۳-۲-۳-۱۶-۳-۲-۳-۱۶.....:پرهیز از اسراف و تجملگرایی:.....۱۴۶
- ۳-۲-۳-۱۷-۳-۲-۳-۱۷.....:انجام وظیفه:.....۱۴۸
- موانع تحقق دولت اسلامی:.....۱۵۰
- ۳-۳-۳-۱۵۳.....:عدم تطابق اخلاق کارگزاران با معیارهای اسلامی:.....۱۵۳
- ۳-۴-۳-۱۵۵.....:وجود تبعیض و فسادهای اداری در سطوح مختلف دولت:.....۱۵۵
- ۳-۵-۳-۱۵۷.....:ناکارآمدی نسبی دولت در تحقق برخی وظایف: (فرهنگی، اقتصادی و...).....۱۵۷
- ۳-۶-۳-۱۶۱.....:ناکارآمدی نسبی دولت در تحقق برخی اهداف عالی انقلاب اسلامی:.....۱۶۱
- ۳-۷-۳-۱۶۲.....:فساد اداری:.....۱۶۲
- ۳-۸-۳-۱۶۲.....:رباخواری:.....۱۶۲
- ۳-۹-۳-۱۶۳.....:بی‌عدالتی:.....۱۶۳
- ۳-۱۰-۳-۱۶۵.....:انحراف از دین:.....۱۶۵
- ۳-۱۱-۳-۱۶۶.....:اعتماد به نظام سلطه:.....۱۶۶
- ۳-۱۲-۳-۱۶۹.....:بی‌تقوایی:.....۱۶۹
- ۳-۱۳-۳-۱۶۹.....:ثروت‌اندوزی:.....۱۶۹
- ۳-۱۴-۳-۱۷۰.....:حب دنیا:.....۱۷۰
- ۳-۱۵-۳-۱۷۱.....:تقلید فرهنگی:.....۱۷۱
- ۳-۱۶-۳-۱۷۲.....:غربزدگی:.....۱۷۲
- ۳-۱۷-۳-۱۷۲.....:فساد مالی:.....۱۷۲

- ۱۷۳.....نوگرایی: ۳-۱۸
- ۱۷۳.....تفرقه افکنی: ۳-۱۹
- ۱۷۵.....مصرف گرایی: ۳-۲۰
- ۱۷۶.....نگاه مادی داشتن به مقام ومنصب: ۳-۲۱
- ۱۷۶.....عجب و خودشیفتگی: ۳-۲۲
- ۱۷۷.....موانع اخلاقی کارگزاران در عدم تحقق دولت اسلامی در قرآن: ۳-۲۳
- ۱۷۷..... ۱- ۳-۲۳- انسان و ناتوانی: ۳-۲۳-۱
- ۱۷۷..... ۲- ۳-۲۳- انسان و شتابگری: ۳-۲۳-۲
- ۱۷۷..... ۳- ۳-۲۳- انسان و حرص گرایی: ۳-۲۳-۳
- ۱۷۸..... ۴- ۳-۲۳- انسان و متاع خواهی: ۳-۲۳-۴
- ۱۷۸..... ۵- ۳-۲۳- انسان و نفس تمکین: ۳-۲۳-۵
- ۱۷۹..... ۶- ۳-۲۳- انسان و طغیان گری: ۳-۲۳-۶
- ۱۷۹..... ۷- ۳-۲۳- انسان و قدرت طلبی: ۳-۲۳-۷

۱۸۰.....جمع بندی

۱۸۵.....منابع

تقدیم بہ مقام معظم رہبری امام خامنہ ای (مدظلہ العالی)

مقدمه

قرآن کریم کتابی است که برای هدایت انسان ها نازل شده است و به همه ابعاد زندگی بشر توجه دارد. چنانچه می فرماید: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ﴾ (نحل ۸۹): «ما این کتاب را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه چیز و مایه هدایت و رحمت و بشارت برای مسلمانان است».

قرآن اولین منبعی است که نسبت به تمام حقوق انسان ها که میان همه مسلمانان جهان مشترک است، آگاه است. همه فرق های اسلامی با همه اختلاف نظرهایی که دارند نسبت به این کتاب و احکامش اتفاق نظر دارند.

اولین سلول های پیکر امت اسلامی در همان روزهای دشوار مکه، با دست توانای پیامبر اکرم (ص) بنا شد. ایجاد چنین نظامی به پایه های اعتقادی و انسانی نیاز داشت و به همین دلیل عمده آیاتی که به پیامبر (ص) در مکه نازل می شد جنبه اعتقادی و انسانی داشت. چراکه ابتدا باید دل ها آماده پذیرش این معارف الهی می شدند و هنگامی که این اراده ها مستحکم تر شد، بنای جامعه اسلامی بر روی این پایه ها استوار گردید. پیامبر ۱۳ سال به تقویت این عقاید پرداخت. این امت سازی فقط سیاست نبود، بخش عمده دیگر آن تربیت یکایک افراد بود و پیامبر (ص) این علم را به یکایک آن ها تلقین می کرد. ایشان با تربیت صحابه در مکه و برخی دیگر در مدینه، شروع به کادرسازی مدیران لایق به عنوان ستون های مستحکم حکومت نبوی برای پذیرش مسئولیت کردند. از نخستین روز پس از رحلت پیامبر اکرم (ص) جریان امامت پدید آمد و ۲۵۰ سال ادامه یافت و بزرگ ترین هدف آن چیزی جز تشکیل حکومت اسلامی نبوده است. در تبلیغات ائمه (علیهم السلام)، روی کلمه امامت و مسئله امامت حساسیت بسیار بالایی دیده می شود و تمام بحث ایشان با مخالفین و بحث صحابه در مبارزاتشان همین مسئله حکومت و حاکمیت و ولایت بر مسلمین و قدرت سیاسی بوده است. در دوران غیبت امام معصوم نیز تعالیم دین اسلام نیاز به زمامداری دین شناس دارد که فقیه جامع الشرایط است. نظام جمهوری اسلامی

ایران مبتنی بر ولایت‌فقیه همراه با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ شکل گرفت. از دیدگاه مقام معظم رهبری، هدف همه مبارزاتی که ملت ایران به رهبری حضرت امام خمینی (ره) انجام داد تا انقلاب به پیروزی رسید و پس از آن تمام تلاش‌هایی که برای تشکیل نظام اسلامی انجام شد برای تشکیل دولت اسلامی بوده است اما این کار تاکنون به نحو مطلوب انجام نشده است.

برای فهم مقوله دولت اسلامی در نظام جمهوری اسلامی یکی از مواردی که به صورت جدی می‌تواند در راهبری این مقوله کمک کند، تفکرسیاسی مقام معظم رهبری از بعد سیاسی آن می‌باشد؛ زیرا ایشان رئیس دولت در جمهوری اسلامی بودند و در این زمینه تجربه دارند. مهم‌تر آن که رهبری به عنوان پایه گذار این مراحل پنجگانه تحقق تمدن اسلامی است.

شروع طرح مراحل پنجگانه تحقق تمدن اسلامی از سال ۱۳۷۹ می‌باشد که توسط رهبری مطرح شد. هرچند ایشان در سال ۱۳۷۰ با اشاره فرمودند: «ما توانستیم حصار را بشکنیم و مانع را از سر راه حرکت به سمت دولت اسلامی و جامعه اسلامی و دنیای اسلامی برداریم.»

که این فرآیند پنج‌گانه تحقق انقلاب اسلامی به شرح زیر می‌باشد:
مرحله اول: در سال ۱۳۵۷ انقلاب اسلامی شکل گرفت و رژیم وابسته سلطنتی از بین رفت و انقلاب اسلامی جایگزین آن شد.

مرحله دوم: نظام اسلامی با رأی مردم به جمهوری، بوجود آمد و مردم بعد از تصویب قانون اساسی به آن رأی دادند و بر طبق آن قوای سه‌گانه کشور شکل گرفت.

مرحله سوم: بعد از نظام اسلامی نوبت به تشکیل دولت اسلامی شد که با توجه به مشکلات داخلی و خارجی این مرحله از مراحل پنجگانه تا کنون محقق نشده است.

مرحله چهارم: تشکیل جامعه اسلامی است که از نظر ترتیب بعد از دولت‌سازی می‌باشد.

مرحله پنجم: آخرین مرحله از تحقق اهداف اسلامی، جامعه بین‌المللی است که این مرحله نیز به کندی آغاز شده است.

مؤلفان بر این باور هستند که رهبر انقلاب دولت اسلامی را از دو جهت مورد بررسی قرار داده‌اند. در آغازین سال‌های طرح مفهوم مراحل پنج‌گانه، معمولاً مفهوم دولت اسلامی از جهت منابع و نیروی انسانی آن مورد تأکید ایشان است و می‌فرمایند: «بعد از آن که نظام اسلامی پیش آمد، نوبت به تشکیل دولت اسلامی به معنای حقیقی می‌رسد؛ یا به تعبیر روشن‌تر، تشکیل منش و روش دولتمردان به‌گونه اسلامی، چون در وهله اول فراهم نیست، به تدریج و با تلاش باید به وجود آید. مسئولان و دولتمردان باید خودشان را با ضوابطی که متعلق به یک مسئول دولت اسلامی است، تطبیق کنند، یا چنان افرادی - اگر هستند - سرکار بیایند و یا اگر ناقص‌اند، خودشان را به سمت کمال در آن جهت حرکت دهند و پیش ببرند. این مرحله سوم است که از آن تعبیر به ایجاد دولت اسلامی می‌کنیم. نظام اسلامی قبلاً آمده، اکنون دولت باید اسلامی شود. دولت به معنای عام، نه به معنای هیئت وزرا؛ یعنی قوای سه‌گانه، مسئولان کشور، رهبری و همه». ایشان به کارگزاران نظام تأکید می‌کنند که به خودسازی و رفع عیوب بپردازند و روز به روز خود را بهتر کنند.

اما در تعاریف متأخر ایشان، وجه ساختاری و نظام‌گونه دولت اسلامی مورد تأکید بیشتری قرار گرفته است. ایشان می‌فرمایند: «دولت اسلامی یعنی سازوکارهای لازم برای ایجاد آن جامعه اسلامی». این تلقی از تشکیل دولت از آن جهت مهم است که ساختارها و روش‌ها در حقیقت روابطی هستند که کارگزاران درون آن روابط، با یکدیگر در تعامل بوده و عمل می‌کنند. برای مثال اگر کارگزار دارای ویژگی اسلامی بوده، اما نظامات از الگوی سکولار باشد، با یک تضاد روبه‌رو می‌شود. پس لازم است هم کارگزار و هم نظامات، اسلامی بوده تا دولت اسلامی محقق شود.

این اثر مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد در دانشکده علوم قرآنی تهران می‌باشد.

فصل اول: کلیات

۱-۱ بیان مسئله

دولت از مبانی تدبیر سیاسی در جوامع انسانی است که علاوه بر ساختار ویژه‌اش، به اشکال گوناگون در جماعت‌های انسانی از قبیل امپراتوری، کشور، ملت و دولت و... حضور داشته‌اند. از این‌رو ادیان از آن جهت که به مقوله‌ی تدبیر سیاسی می‌پردازند، به موضوع دولت نیز توجه داشته‌اند. مسئله دولت اسلامی بر اساس بیانات مقام معظم رهبری، خود حلقه میانی حلقات پنج‌گانه انقلاب اسلامی، نظام اسلامی، دولت اسلامی، جامعه اسلامی و تمدن اسلامی است. از آنجا که شاخص‌های قرآنی در قالب الگویی واحد و جامع و مبتنی بر فرمایشات رهبری ارائه نشده است، لازم است این مسئله با تمرکز بر پژوهش‌های پیرامون شاخص‌های دولت اسلامی منطبق بر آیات و بر اساس منظومه فکری معظم‌له همانند: عدالت، تدبیر سیاسی، دین ورزی و ترتیبات ساختاری که منجر به استقلال و دوری از سلطه کفار بر مسلمانان می‌گردد مانند: تنظیم قوا، ساختارها، نظامات بر اساس حاکمیت دین جهت رفاه جامعه، حمایت از مستضعفان و... مورد بررسی قرار گیرد. برخی از این شاخص‌ها همچون عدالت در آیه ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا بِالْبَيِّنَاتِ وَ أُنزِلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَ الْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ (حدید ۲۵) «ما رسولان خود را با دلایل روشن فرستادیم و با آن‌ها کتاب (آسمانی) و میزان (شناسایی حق از باطل و قوانین عادلانه) نازل کردیم تا مردم قیام به عدالت کنند». حمایت از مستضعفان در آیه ﴿إِنَّ الدِّينَ أَمْنٌ وَ هَاجِرٌ وَ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ الدِّينَ أَوْوَأُ وَ نَصْرُوا أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ...﴾ (انفال

۷۲) «کسانی که ایمان آوردند و هجرت نمودند و با اموال و جان‌های خود در راه خدا جهاد کردند و آن‌ها که پناه دادند و یاری نمودند، آن‌ها یاران یکدیگرند» و عدم سلطه کفار بر مسلمانان که در سوره نساء آیه ۱۴۱ آمده است. ﴿وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾ (نساء ۱۴۱) «خداوند هرگز کافران را بر مؤمنان تسلطی نداده است.» آمده است.

۲-۱ ضرورت تحقیق:

چرایی عدم تحقق دولت اسلامی مطلوب و عدم پیاده‌شدن شاخص‌های دولت اسلامی از منظر قرآن بر اساس سخنرانی‌های مقام معظم رهبری در ذیل محور دولت‌سازی در حلقه‌های پنج‌گانه تحقق تمدن نوین اسلامی که ضلع سوم این حلقه دولت‌سازی می‌باشد، ضرورت و اهمیت پردازش به این مسئله را کاملاً مبرهن و روشن می‌سازد.

۳-۱ پرسش‌های تحقیق:

سؤال اصلی: شاخص‌های قرآنی دولت اسلامی مبتنی بر منظومه فکری امام خامنه‌ای چه مواردی می‌باشد؟
سؤال فرعی ۱: شاخص‌های دولت اسلامی مبتنی بر رهیافت کارگزارمحور و نظامات محور از منظر قرآن در منظومه فکری رهبری چه مواردی می‌باشد؟
سؤال فرعی ۲: از منظر قرآن و در منظومه فکری رهبری عوامل عدم تحقق دولت اسلامی چه مواردی می‌باشد؟

۴-۱ فرضیه‌های تحقیق:

فرضیه اصلی: برخی از این شاخص‌ها طبق آیات قرآن بدین شرح می‌باشد:
«اعتماد به نظام سلطه در آیه ۱۴۱ سوره نساء ﴿وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾ «خداوند هرگز کافران را بر مؤمنان تسلطی نداده است»
«شایسته‌سالاری در آیه ۵۸ سوره نساء. ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾ (نساء ۵۸) «خداوند به شما فرمان می‌دهد که امانت‌ها را به صاحبان

بدهید و هنگامی که میان مردم داوری می‌کنید، به عدالت داوری کنید. خداوند، اندر زهای خوبی به شما می‌دهد. خداوند، شنوا و بینا است»

«پرهیز از تکبر در آیه ۳۷-۳۸ سوره نساء ﴿الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَ يَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَ يَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا﴾ الَّذِينَ يَنْقُضُونَ أُمُورَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَ لَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَ مَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا»
 «اصل رفتار کریمانه در آیه ۱۵۹ سوره آل عمران ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا لَفَقَضْنَا مِنْ حَوْلِكَ فَأَعُفْ عَنْهُمْ وَ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَ سَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾» به (برکت) رحمت الهی، در برابر آنان [مردم] نرم (و مهربان) شدی و اگر خشن و سنگدل بودی، از اطراف تو، پراکنده می‌شدند. پس آن‌ها را ببخش و برای آن‌ها آموزش بطلب و در کارها، با آنان مشورت کن اما هنگامی که تصمیم گرفتی، (قاطع باش و) بر خدا توکل کن زیرا خداوند متوکلان را دوست دارد»

فرضیه فرعی ۱: در رویکرد نظامات محور، شاخص‌های دولت اسلامی، نظامات دین‌مدار، نظامات ولایت‌مدار، تشکیلات متناسب با اجرای قوانین اسلامی، نظام اداری تراز اهداف اسلامی، قانون‌گرایی، نظارت اجتماعی و... و با رویکرد کارگزار محور، داشتن روحیه ایثار و عدالت محوری و تبعیت از قوانین اسلامی و رهبری و پرهیز از تجملات و مسئولیت‌پذیری، شایسته‌سالاری، اصل رفتار کریمانه، حفظ استقلال کشور، دشمن‌شناسی و پرهیز از تجمل‌گرایی و... در کارگزاران است.

فرضیه فرعی ۲: دلایل توقّف در مرحله دولت‌سازی از منظر قرآن در منظومه فکری رهبر معظم انقلاب مواردی فساد اداری، رباخواری، اعتماد به نظام سلطه، بی‌تقوایی، نگاه مادی داشتن به منصب و مقام، مصرف‌گرایی و... است.

۵-۱ اهداف پژوهش:

این اثر به دنبال تبیین و توضیح شاخص‌های دولت اسلامی که در قرآن بیان شده است به دنبال: ۱. تبیین و توضیح شاخص‌های دولت اسلامی ۲. تشریح شاخص‌های دولت اسلامی در قرآن و منظومه فکری مقام معظم رهبری ۳. آسیب‌شناسی دولت اسلامی در راستای عدم تحقق دولت اسلامی مطلوب تاکنون می‌باشد.

۱-۶ پیشینه تحقیق:

با توجه به جدید بودن موضوع و اینکه ذیل موضوع در بیانات مقام معظم رهبری اثر پژوهشی جامع و کاملی نگاشته نشده است در این قسمت، پیشینه مهم‌ترین منابع مرتبط ذکر می‌گردد. همانطور که از عنوان این آثار پژوهشی مشخص است عمده نقطه تمرکز این آثار ذیل شاخص‌های قرآنی دولت اسلامی و در منظومه فکری رهبر انقلاب نمی‌باشد ولی به هر حال مهم‌ترین منابع مرتبط عبارتند از:

پایان نامه‌ها:

۱. امیری، عبدالله، «امنیت و عدالت در سیاست خارجی دولت اسلامی»، مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی، ۱۳۸۴ش
۲. خدایاری، حامد، «مبانی قرآنی و روایی دیدگاه مقام معظم رهبری درباره تمدن سازی نوین اسلامی»، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، ۱۳۹۷ش
۳. قاسم پور، حسین، «مبانی قرآنی و روایی تشکیل دولت اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری و ارائه راه کار عملی برای شکل گیری»، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، ۱۳۹۷ش
۴. کاظمی، عزیز الله، «اصول سیاست داخلی دولت اسلامی از منظر قرآن»، دانشگاه باقر العلوم، ۱۳۹۰ش
۵. محمدی، خدیجه، «چیستی چرایی و چگونگی تحقق دولت اسلامی در دیدگاه مقام معظم رهبری»، دانشگاه شاهد، ۱۳۹۶ش

مقاله‌ها:

۱. ارجینی، حسین، «جایگاه اصل حمایت از مستضعفان و مظلومان در روابط خارجی دولت اسلامی»، مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۳۸۹ش
۲. سجادی، سید عبدالقیوم، «سیاست خارجی دولت اسلامی از دیدگاه امام علی(ع)»، علوم سیاسی، ۱۳۷۹ش
۳. عظیمی شوشتری، عباس علی، «اهداف و وظایف کلی دولت در اسلام»، معرفت سیاسی، ۱۳۸۸ش

۴. مهری، کریم، «دولت اسلامی بر اساس بیانات رهبری»، دانش سیاسی، ۱۳۹۵ش
 ۵. واعظ طبسی علی، عباس پور رضا، «طراحی الگوی دولت اسلامی با استفاده
 از آیات قرآنی»، آموزه های قرآنی، ۱۳۹۳ش
 ۶. یوسفی راد، مرتضی، «آسیب شناسی دولت اسلامی در آراء ابوالحسن
 مسعودی»، علوم سیاسی، ۱۳۸۸ش

۷-۱ روش تحقیق و گردآوری:

در پژوهش حاضر که از نوع توصیفی است، از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. بر این اساس، داده‌های لازم برای تحلیل، فیش‌های استخراجی از بیانات مقام معظم رهبری راجع به شاخص‌های دولت است که گام‌های پژوهش در نمودار زیر بیان شده است.

شکل ۱: گام‌های پژوهش

روش تحلیل مضمون، فرآیندی برای تحلیل اطلاعات کیفی به شمار می‌رود؛ لذا تحلیل مضمون تنها یک روش کیفی صرف نیست بلکه تکنیکی است که